

Andor Csaba

Madách Imre levele Frenyó Nándornak

1859. március 27-én báró *Balassa Antal* levelet ír Madáchnak, amelyben meghívja őt a gazdasági egyesület előmunkálatait tárgyaló tanácskozásra.¹ Nem tudjuk, részt vett-e Madách a levélíró kékkői várában április 12-én tartott tanácskozáson. Az mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy a tanácskozás nem maradt el, s hogy később, augusztus 11-én a Szécsényben tartott alakuló ülésen már ott volt Madách.² Az alakuló ülés után csaknem egy évvel később megjelent újabb tudósításából kitűnik, hogy Madách már az egyesület

megalakulása óta az ideiglenes választmány tagja.³ Más forrásokból azt is tudjuk, hogy Madách 1860-61-ben az egyesület második alelnöke, 1862-ben pedig első alelnöke.⁴ 1862-ben, az alább következő Madách-levél keletkezésekor, az egyesületnek már hét szakosztálya is van; a hetedik a "közgazdasági, statisztikai szakosztály", valószínűleg ennek a szakosztálynak az ülésére invitálja a címzettet a levélíró.⁵

De lássuk magát a levelet!⁶

A.Sztregova
862 Jun. 19én

Nagytiszteletű lelkész Úr!

A gazdasági egyesület statistikai 's nemzetgazdasági szakosztályának ülését kívánnám ma megtartatni, ha az illető érdemes tagokat a' kedvezőtlen idő megérkezétkben nem akadályozza. Nagy tisztetű Uraságotat tehát mint e bizottmány érdemes tagját szintén ezennel beces részvétére felhivni bátorkodom. – Fogadja öszinte tisztetűm nyilváníását

alázatos szolgája
Madách Imre

A szakosztályok működéséről annyit tudunk: egy 1862-es jegyzőkönyv úgy foglal állást, hogy a szakosztályok megfelelő működése nélkül az egyesület működése sem lehet eredményes. Ugyanez az 1862. március 30-án Losoncon kelt jegyzőkönyv megállapítja, hogy a szakosztályok még nem készítették el a jelentésüket.⁷ Lehetséges, hogy a jelentések elkészítését sürgető jegyzőkönyv készítette Madáchot a szakosztályi ülés összehívására. Az a körülmény, hogy Madách hívja egybe a szakosztály ülését, arra enged következtetni, hogy a szóbanforgó szakosztály elnöke vagy helyettes elnöke lehetett. Nem tisztázott, sor került-e a tervezett ülésre vagy sem.

Több mint egy éven át a jelen tanulmány írója, minden kétség ellenére csaknem bizonyosnak tekintette, hogy a levél címzettje *Henrici Ágoston* alsósztrégovai lelkész volt. Ezt látszott alátámasztani a megszólítás, amely az eddig közzétett Madách-levelekben csak egy helyen fordul elő, éspedig egy olyan levélben, amely minden kétséget kizáróan *Henrici Ágoston*nak szól.⁸ Így tehát rendhagyó módon köszönetet kell mondanom e tanulmány késedelmes megjelenéséért, mivel egy súlyos félreértés korrekcióját tette lehetővé.

A levél tartalma nem hagy kétséget afelől, hogy a címzettet Madách lakóhelyének néhány kilométeres körzetében kell keresnünk, máskülönben nehezen képzelhető el, hogy időben odaérjen a levélírás napjára összehívott (s ennél közelebbi időpontot nem is tartalmazó) ülésre. S mivel Madách közvetlen környezetében, a levélírás időpontjá-

ban eddigi ismereteink szerint *Henrici* volt az egyetlen evangélikus lelkész, ez adott okot a félreértésre.

Arra, hogy a feltételezés hibás, magának a feltételezett címzettnek az unokája, *Henriczy Bendegúz* hívta fel a figyelmemet 1989 decemberében.⁹ Ő ugyanis határozottan azt állította, hogy a gazdasági egyesülethez inkább anyai dédapjának, *Frenyó Nándor* nógrádszentpéteri evangélikus lelkésznek lehetett köze, mintsem apai nagyapjának, *Henrici Ágoston*nak. Mivel azonban *Frenyó Nándor* neve *Harsányi Zsolt* regényében tűnik fel először és utoljára a Madách-irodalomban (még a nemrég megjelent *Életrajzi krónika* névmutatója sem tartalmazza),¹⁰ ezért a nógrádszentpéteri lelkész, mint lehetséges címzett, csak másodsorban jöhetett szóba. Tovább nehezítette a kutatást az a körülmény, hogy az egyesület működéséről kevés levéltári anyag áll csak rendelkezésünkre, s azok között sincs az egyesület tagnévsorával kapcsolatos érdemi információ.¹¹

Egy eddig publikálatlan (bár 1913 óta a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött) Madách Imréhez intézett hivatalos levél tette egyértelművé, hogy a címzett valóban *Frenyó Nándor* lehetett.

Közbevetőleg talán nem árt megjegyezni, hogy *Henriczy Bendegúz*, noha a *Henrici Ágoston*hoz intézett levelet mindmáig gondosan őrzi, nem tudott erről a levélről, s már ez is arra vallott, hogy más lehetett a címzettje. Hasonlóképpen érthetetlennek tűnt, hogy édesapja, *Henriczy Béla* poltári lelkész miért nem tette közzé a másik levéllel egyidőben ezt a levelet is. Ezek a kételyek azonban

sokáig nem látszottak elég megalapozottnak ahhoz, hogy Henrici Ágoston helyett más, valószínűbb címzettet feltételezzünk.

A címzett személyére a gazdasági egylet által Madách Imrének írt hivatalos levél világít rá. Az egyik ilyen levelet, amelyben az 1863. nov. 24-én Balassagyarmaton tartandó választmányi ülésre hívja meg őt *Szakall Elek*, az egylet titkára, már 1942-ben közzétette *Halász Gábor*.¹² A másik levél a választmányi ülés során (vagy közvetlenül utána) született, s abban arról értesíti Madách Imrét az egylet titkára, hogy ismét választmányi tag lett, majd az ülés határozatainak 7., Madách Imrét is közvetlenül érintő pontját közli:

“7. A közigazgatási és statisztikai főszakosztály elnöke: Balogh Antal, tagjai: Madách Imre, Szontagh Pál, Kis Gábor, Sréter Horác, Hinko János, Frenyó Nándor, Desevffy Ottó, Pokorny Gusztáv, Dacsó Pál, Horner József urak.”¹³

Frenyó Nándorról dédunokája, Henriczy Bendegúz lényegében ugyanazokat az információkat tudta elmondani, amelyek Harsányi Zsolt regényében is megtalálhatók.¹⁴ Ez nem is meglepő, figyelembe véve, hogy Harsányi kapcsolatban állt Henriczy Bélával;¹⁵ tőle is, de esetleg közvetlenül Henriczy Béláné Frenyó Iréntől is értesülhetett Frenyó Nándornak Madách Imre életében játszott szerepéről.

A családi hagyomány szerint Frenyó Nándor Madách 1861-es korteshadjáratát szervezte, s annak sikere nyomán a költő-politikus egy szent Pétert ábrázoló metszetet ajándékozott neki a következő ajánlással: “Szent Péter buzgó papjának, Frenyó Nán-

dornak, emlékül, aki engem a kakas kukorékolására sem tudott megtagadni, s akinek én is ezt kiáltom oda: Tu es Petrus! Madách Imre.” Henriczy Bendegúz gyermekkorában még látta a képet nagyapja (Frenyó Gyula) házában, majd a második világháború után Losoncon, a múzeumban látta viszont, de már az ajánlást kivágták belőle.

Érdekes, hogy Madách “korteshadjáratáról” gyakorlatilag semmit nem tudunk, így annak kapcsán nevek sem merültek fel eddig a Madách-irodalomban, hacsak nem számítjuk ide Harsányi regényét, aki azonban csak feljegyezni tudta a családi hagyományt. De hasonlóképpen kevés a gazdasági egylet működésével kapcsolatos levéltári anyag is, kü-

lönösen kevésbé ismert a szakosztályok működése. Többek között ezért is érdemel figyelmet ez a levél, mivel tanúsítja, hogy nemcsak léteztek, de bizonyos mértékig működtek is a szakosztályok.

A címzett, Frenyó Nándor a kövi Frenyó család tagja,¹⁶ önéletrajza szerint 1814. okt. 19-én született Nagysztracinban; édesapja: *Frenyó András*, édesanyja: *Fábry Mária* volt. Előbb Rozsnyón tanult, majd Pozsonyban (filozófiát és teológiát), Eperjesen (jogot), végül Jénában. *Széch Sámuel* mellett volt segédlelkész, mígnem Szeberényi püspök 1843. aug. 9-én pappá szentelte.¹⁷ Később fia, *Frenyó Gyula* is lelkész lett, s az ő lánya, *Frenyó Irén* révén, akit Henrici Ágoston fia,

Henriczy Béla vett nőül, rokoni kapcsolatba került a két család.

Alsósztrégova és Nógrádszentpéter közelsége valószínűvé teszi, hogy Madách többször is megfordult ott, bár azt nem tudjuk, hogy Frenyó Nándorral való ismeretsége mikor kezdődhetett. A családi hagyomány közös vadászatokról is tud. Azokon azonban Madách csupán a verseit olvasta fel (ez egybevág unokaöccsének, *Balogh Károlynak* a visszaemlékezésével, aki szerint a Madách-fivérek egyike sem volt vadász).

Sajnálhatjuk, hogy Madách Imre utolsó éveiből inkább a közélet, s a magánélet területén állnak rendelkezésünkre információk, s egy fontos köztes területről, a társasági életéről jóformán csak anekdotákkal rendelkezünk. Pedig a jelek szerint voltak olyan "szereplők" Madách életében, akik nagyobb figyelmet érdemeltek volna: Frenyó Nándor, akivel a jelek szerint a kései Madách politikai tevékenysége legalább két ponton összekapcsolódott (választási küzdelem és gazdasági egyesület), mindenképpen közéjük tartozott.¹⁸

Jegyzetek

1. Staud Géza (szerk.): Madách Imre összes levelei. Bp., 1942.II.66. 2. Falusi Gazda 1859.IX.6. 280-281. 3. Falusi Gazda 1860.VII.31.190. 4. Maruzs Mónika: Adalékok a "Nógrád megyei gazdasági egyesület" történetéhez. In. A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VIII. Salgótarján, 1982. 128.

5. Maruzs Mónika: i.m. 124. 6. Ezúton mondok köszönetet *Borda Lajosnak és feleségének*: nekik köszönhető, hogy Madách Imre itt közzétett levele előkerült. 7. Gazdasági Lapok 1862.IV.20.267. 8. Halász Gábor (szerk.): Madách Imre összes művei. Bp., 1942.II.884. 9. A sztrégovai lelkész Henrici Agostonnak írta a nevé; fia, Béla és unokája, Bendegúz már a Henriczy írásmódot használja. 10. Radó György: Madách Imre. Életrajzi krónika. Salgótarján, 1987. 11. A Nógrád megyei Levéltár igazgatójának, dr. Varga Lászlónak szíves közlése szerint a gazdasági egyesület iratait tartalmazó X. 101-es fond nem tartalmaz személyekre vonatkozó információt. 12. Halász Gábor: i.m.II.1150. 13. Országos Széchényi Könyvtár. Kézirat-tár, An.lit.3843. 14. Harsányi Zsolt: Ember küzdj'... Bp., 1942. (IV. kiadás.) III. 161. 15. Nógrád megyei Levéltár. XIII. 1. A Bory-Madách család iratai. A Harsányi Zsolthoz írt levelek között négy levélnek is Henriczy Béla a feladója. 16. A család eredetével kapcsolatban lásd: Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Kolozsvár, 1909. 245-246.old. 17. Evangélikus Országos Levéltár. Bányai Evangélikus Egyházkerület ordinációs anyakönyve. 1843/LXIII. 338.old. Ezúton mondok köszönetet Terray Barnabásnak Frenyó Nándor és fia, Frenyó Gyula önéletrajzának megtalálásáért, valamint Vető Bélának, aki Henrici Ágoston önéletrajzának, s a Henrici családdal kapcsolatos levéltári anyagoknak a megkeresésében nyújtott segítséget. 18. Végül, de nem utolsó sorban Kerényi Ferencnek mondok köszönetet, aki tanácsaival, észrevételeivel segítette a Madách-levél közzétételéhez kapcsolódó kutatást, s magát a publikálást is.